

УДК 364.672

Проблематика духовно-морального виміру сучасної освіти PROBLEMS OF THE SPIRITUAL AND MORAL DIMENSION OF A MODERN EDUCATION

РОГОВА Олена – кандидат філософських наук, доцент, професор кафедри філософії, Комунальний заклад вищої освіти «Дніпровська академія неперервної освіти» Дніпропетровської обласної ради», вул. Володимира Антоновича, 70, м. Дніпро, 49006, Україна

ROHOVA Olena – Ph.D., Assistant Professor, Professor of Department of Philosophy, Communal Institution of Higher Education «Dnipro Academy of Continuing Education» of Dnipropetrovsk Regional Council», 70, Volodymyr Antonovych Str., Dnipro, 49006, Ukraine

ORCID <https://orcid.org/0000-0001-5498-6897>

DOI <https://doi.org/10.54891/2786-7013-2024-2-8>

Анотація. У статті розглянуто проблемне поле духовно-морального виміру освіти, що має безпосередній вплив на формування цінностей, етичних орієнтирів та світогляду молодого покоління на тлі динамічних соціокультурних, технологічних та кризових глобалізаційних змін, які висувують перед освітньою системою численні виклики. Освітні заклади часто зосереджуються на академічних досягненнях, нехтуючи духовно-моральною складовою освіти, що веде до духовного занепаду та відчуження молоді. Автор підкреслює необхідність інтеграції духовно-моральних аспектів в освітню систему для виховання відповідальних, морально зрілих особистостей. Лише усвідомлення важливості цього питання через системний підхід до визначення сутності проблем та подальших шляхів їх вирішення дозволять побудувати стратегії, спрямовані на формування духовно багатих і морально стійких громадян, здатних позитивно впливати на розвиток суспільства. Серед найбільш системних проблем виокремлено невизначеність духовних орієнтацій у сучасній освіті, що робить незрозумілим загальний вектор розвитку освіти; конфлікт між духовним і матеріальним виміром освіти, який створює розрив між знанням як сукупністю інформації та мудрістю як здатністю жити усвідомлено; недостатню увагу до розвитку внутрішнього світу особистості, що не сприяє усвідомленому та духовно виваженому вибору у власному житті, уникненню імпульсивних рішень і кращому розумінню власних емоцій; духовне відчуження, котре стало підґрунтями такого поширеного аморального явища, як булінг; розрізненість існуючих духовних орієнтирів, яка позбавляє духовно-ціннісний простір сучасної освіти спільної інтегральної основи; відсутність моральної та духовної підготовки в педагогів, що призводить до формального або недостатньо глибокого підходу до бачення ціннісного виміру освіти та неможливості виконувати функції духовного авторитету для учнів; проблеми, пов'язані з інформаційними технологіями, які створюють низку моральних викликів. Підсумовано, що загальне системне бачення проблемного поля духовно-морального зрізу в сучасній освіті є багатогранною задачею, яка потребує комплексного підходу задля свого вирішення, що може стати підставою для подальших наукових розвідок.

Ключові слова: духовність, мораль, цінності, система освіти, проблеми, духовно-моральна освіта.

Summary. The article examines the problematic field of the spiritual and moral dimension of education, which influences the formation of values, ethical guidelines, and the worldview of the younger generation against the backdrop of dynamic socio-cultural, technological, and crisis-driven global changes that pose numerous challenges to the educational system. Educational institutions often focus on academic achievements, neglecting the spiritual and moral component of education, leading to the spiritual decline and alienation of youth. The author emphasizes the need to integrate spiritual and moral aspects into the educational system to foster responsible, morally mature individuals. Only awareness of the importance of this issue through a systematic approach to problem identification and subsequent solutions can strategies be developed to nurture spiritually

rich and morally resilient citizens capable of positively impacting societal development. Among the most systemic issues highlighted are the ambiguity of spiritual orientations in modern education, which obscures the overall direction of educational development; the conflict between the spiritual and material dimensions of education, creating a disconnect between knowledge as a collection of information and wisdom as the ability to live consciously; insufficient attention to the development of an individual's inner world, which doesn't facilitate conscious and spiritually balanced decision-making, that helps avoid impulsive actions, and enhances self-awareness; spiritual alienation, that has become the foundation of widespread immoral phenomena like bullying; fragmentation of existing spiritual guidelines, depriving the value space of modern education of a shared integral basis; lack of moral and spiritual training among educators, resulting in a formal or superficial approach to understanding the value dimension of education and the inability to serve as spiritual authorities for students; challenges related to information technologies that create a range of moral dilemmas. The conclusion drawn is that a comprehensive systemic understanding of the problematic field of the spiritual and moral aspect in modern education is a multifaceted task that requires a complex approach for its resolution, which can serve as a basis for further scientific exploration.

Key words: spirituality, morality, values, education system, problems, spiritual and moral education.

Вступ. У сучасному світі, що характеризується динамічними змінами, глобалізацією та швидким розвитком технологій, освітня система стикається з численними викликами. Серед них особливо важливим є питання духовно-морального її виміру, яке безпосередньо впливає на аксіосферу, етичні орієнтири та формування світогляду особистості. На тлі соціальних та культурних змін, що відбуваються у світі, духовно-моральні орієнтири часто втрачають свою значущість. Молодь стикається з інформаційним перевантаженням, тиском соціальних мереж і споживацькою культурою, що пропагує матеріальні цінності на шкоду духовним. Освітня система, зосереджуючись на досягненні формальних показників успішності, таких як оцінки та тести, орієнтована на передачу академічних знань та професійних навичок, часто не приділяє достатньої уваги формуванню внутрішнього світу учнів, нехтуючи при цьому вихованням цілісної, морально зрілої особистості. Проте проблема духовно-моральної складової освіти є надзвичайно актуальною в сучасному світі, адже від неї залежить не лише майбутнє молодих людей, але й розвиток суспільства у цілому. Лише через усвідомлення важливості духовно-моральної складової та комплексний підхід до її інтеграції в освітню систему можна забезпечити виховання морально зрілих, відповідальних та духовно багатих особистостей, здатних змінювати світ на краще. У багатьох школах відсутні чітко сформульовані програми, спрямовані на духовно-моральний розвиток учнів. Це призводить до фрагментарності та нерівномірності підходів у різних освітніх закладах, до низки негативних наслідків, як духовне зубожіння молодого покоління, зниження моральних норм, відсутність життєвих орієнтирів, духовної пустоти та відчуження. Актуалізація духовно-моральної складової освіти безпосередньо пов'язана з накресленням існуючих проблем в зазначеній царині, адже саме від правильного усвідомлення та чіткого формулювання проблем залежить ефективність підходів до їх вирішення. Чітке формулювання проблем дозволяє також визначити їх масштаб, ключові аспекти та причини. Якщо ми глибоко усвідомимо, в чому саме полягають проблеми духовно-моральної складової освіти, ми зможемо створити ефективні рішення, які будуть спрямовані на їх усунення. Накреслення проблем передбачає глибокий аналіз поточної ситуації, що дає змогу визначити найважливіші напрямки для змін. Це стає основою для побудови стратегій, які безпосередньо пов'язані з вирішенням цих проблем та дозволяє розробити більш цілеспрямовані та практичні шляхи їх розв'язання.

Аналіз останніх досліджень. Багато дослідників звертають увагу на те, що сучасна освіта повинна бути не лише засобом передачі знань, а й інструментом формування духовних цінностей

у молодого покоління. Вони підкреслюють, що у XXI столітті, коли соціальні та технологічні зміни відбуваються надзвичайно швидко, зростає потреба у формуванні моральної стійкості та духовної культури учнів, оскільки відставання цієї сфери в умовах сучасних викликів може негативно вплинути на виклики сьогодення. Тому І. Бех [1] наголошує, що духовно-моральний компонент недостатньо інтегрований у сучасні навчальні програми. М. Стельмахович [2] зазначає, що проблема духовної кризи в освіті частково пов'язана із сучасними соціокультурними умовами, які сприяють орієнтації на матеріальні цінності та індивідуалізм. Він пропонує реформувати освітні програми таким чином, щоб вони сприяли не лише професійному, але й моральному зростанню учнів. Т. Сущенко [9] підкреслює важливість проблеми духовного зубожіння, яке посилюється через вплив масової культури та інформаційних технологій. На думку Ю. Решетнікова [6], відсутність чіткої державної стратегії щодо духовно-морального виховання є однією з головних освітніх проблем. Упровадження ціннісних аспектів у навчальний процес часто залишається на розсуд окремих шкіл або педагогів. Згідно О. Сухомлинської [8] проблема духовно-моральної складової освіти пов'язана з тим, що багато вчителів не мають достатньої методичної підготовки для впровадження духовно-морального виховання в освітній процес. Вона акцентує увагу на необхідності підвищення кваліфікації педагогів у цій сфері. На проблему формування духовних цінностей лідерів освіти, зокрема представників управлінської ланки, адміністрацій шкіл, звертає увагу І. Сіданіч [7]. Погоджуючись з думками дослідників, хотілося б зауважити, що кожен з них розглядає окремий бік зазначеної проблеми, що заважає її цілісному баченню. На наш погляд, саме комплексний підхід у визначенні та накресленні кола існуючих проблем сприятиме не тільки цілісному баченню, а й найбільш ефективному їх вирішенню в освітній площині.

Тому **мета статті** полягає у системному представленні духовно-моральних проблем сучасної освіти, які перешкоджають всебічному розвитку учнів як моральних і духовно зрілих особистостей задля можливості накреслення потенційних шляхів їх подальшого розв'язання.

Виклад основного матеріалу. До першої проблеми віднесемо *невизначеність духовних орієнтацій у сучасній освіті*, що, на нашу думку, є досить важливою проблемою, якщо не найсуттєвішою, бо має далекосяжні наслідки для розвитку особистості та суспільства в цілому. Ця проблема є наслідком кризи духовних орієнтирів у процесі освіти в умовах глобалізації та технократичного підходу до виховання і призводить до відсутності чіткого та загального бачення духовних сенсів самої освіти, і як результат до розмитості та непослідовності в процесі виховання. В умовах, коли освіта все більше зосереджена на практичних, матеріальних результатах, таких як високі бали, кар'єрні досягнення, фінансова стабільність, такі цінності як духовність, моральність, любов, толерантність, милосердя, віра або патріотизм, часто залишаються на периферії, що ускладнює виховання всебічно розвинених особистостей, які здатні не лише вирішувати практичні задачі, але й розуміти глибинні сенси життя. Такий підхід втрачає зв'язок із духовним розвитком особистості, з практикою її сенсобудівництва та сенсоутворення. А сама освіта втрачає свої вищі орієнтири. Вона має допомагати учням розуміти себе, розвивати внутрішню гармонію та знаходити сенс життя, але це часто ігнорується в гонитві за оцінками та рейтингами. Тому ця проблема потребує розробки загальних підходів до інтеграції духовних цінностей в освітні програми. Це має бути спільне бачення всіх учасників освітнього процесу (учнів, учителів, батьків, державних структур).

Наступною суттєвою проблемою визначимо *конфлікт між духовним і матеріальним ви- мірами освіти*. Сучасна освіта, здебільшого орієнтована на досягнення прагматичних досягнень, таких як висока зарплата або престижність майбутньої професії, часто нехтує питаннями духовного розвитку. Система освіти все частіше зводить мету до функціональності та

практичної корисності, натомість питання моральності, етики, чеснот залишаються без належної уваги. У результаті зростає акцент на практичні знання та компетенції, що є необхідними для професійного розвитку, а моральні цінності, такі як доброчесність, відповідальність, повага до інших, здатність до співчуття – часто відходять на другий план, пропонуються в якості «м'яких» навичок, цілеспрямованому формуванню яких сьогодні не сприяє жодна освітня дисципліна в навчальному плані. Це поступово сприяє перетворенню освіти в бізнес-процес, де увага зосереджена на кількості, а не на якості. Замість того, щоб допомагати дітям знайти свої сильні сторони та підтримувати їхній моральний розвиток, школи часто фокусуються на стандартизованих формах опитувань і формальному засвоєнню знань, що веде до знеособлення учнів в умовах комерціалізації освітніх завдань. У результаті учні здатні досягати високих кар'єрних вершин, але часто не володіють навичками етичного самовизначення та моральної відповідальності. Школярі не розуміють сутність ідей, що вивчають, і навіть компетентніських навичок, бо вони не розглядаються в контексті духовного розвитку. Це створює розрив між знанням як сукупністю інформації та мудрістю як здатністю жити усвідомлено, приймати правильні рішення та піклуватися про себе і навколишній світ. Освітні заклади мають сформулювати чітке і гармонійне бачення духовних сенсів і зробити їх не просто важливою частиною навчального процесу, а головним освітнім орієнтиром. Це вимагає інтеграції духовних і моральних цінностей у всі етапи навчання і відмови від абсолютизації матеріальних аспектів.

У якості окремої проблеми зазначимо *недостатню увагу до розвитку внутрішнього світу особистості*, а саме до становлення самоусвідомлення, саморефлексії, гармонії внутрішнього спокою, мистецтва самокерування. Освітні програми переважно спрямовані на розвиток інтелектуальних здібностей, ігноруючи зазначені духовні аспекти особистості. Відсутність внутрішнього розвитку може призводити до втрати здатності до саморозвитку, втрати/відсутності сенсоутворення та духовного незадоволення. В умовах переважання матеріальних цінностей в освіті, духовність може стати тією основою, яка допомагає людині знаходити внутрішній баланс і зберігати моральні орієнтири в складних ситуаціях. Духовні цінності, такі як любов, взаємоповага, чесність, співчуття, є основою не лише для формування моральної особистості, але й для створення соціально відповідального громадянина, здатного до критичного мислення та прийняття етичних рішень особливо тоді, коли на міркування або навіть гугл-допомогу не вистачає часу, а рішення має бути прийнято миттєво у численних ситуаціях форсмажору.

Для учнів самоусвідомлення є важливим кроком у формуванні їхнього характеру, допомагаючи їм зрозуміти свої сильні та слабкі сторони, а також ставити перед собою цілі та плани. Вивчення себе через рефлексію дозволяє їм робити усвідомлений вибір у своєму житті, уникати імпульсивних рішень і краще розуміти власні емоції. У процесі саморефлексії учні можуть аналізувати свої успіхи та невдачі, розуміти, що саме стало причиною їхніх результатів, і працювати над покращенням. Вона також допомагає формувати критичне мислення, яке є важливим для майбутньої професійної діяльності. Створення гармонії внутрішнього спокою є необхідним для підтримання концентрації, продуктивності та емоційної стійкості в умовах навчання та професійного розвитку і особистого життя. Діти, що відчувають внутрішній спокій, здатні зберігати ясність розуму та краще справлятися з викликами. Для ефективного навчання, розвитку та подолання труднощів, вони повинні мати навички самокерування. Це означає здатність організувати свій час, визначати пріоритети, управляти стресом і не відволікатися на зовнішні перешкоди. Нажаль, ці складові внутрішнього світу особистості залишаються поза увагою сучасних освітніх програм, хоча декларативно й проголошуються у нормативних документах [3, 4].

Наступною проблемою визначимо *невраховання індивідуальних особливостей учнів*. Освітня система часто ігнорує індивідуальні потреби, інтереси та здібності дітей, вимагаючи від усіх однакових досягнень. Навіть при підготовці до уроку учитель орієнтується на якогось загального середнього учня. Причому поза увагою залишаються ті учні, які мають здібності вище середнього рівня, а також ті, хто не дотягує до середнього. Це створює моральну дилему, коли діти з різним рівнем підготовки і здібностями оцінюються за однією міркою, що призводить до зниження самооцінки та демотивації учнів. Нерідко ті, хто не вписується в загальні стандарти, стикаються з дискримінацією або булінгом з боку однокласників та навіть учителів. Коли навчальний матеріал не відповідає рівню підготовки або інтересам учня, це може призвести до втрати інтересу до навчання. Учні, які відчувають себе неуспішними через те, що не встигають за програмою, часто втрачають мотивацію та бажання навчатися. Демотивація, в свою чергу, може призвести до погіршення успішності, прогулу занять і навіть до формування негативного ставлення до школи та освіти в цілому. Учні, чий тип темпераменту чи особистісні якості не враховуються під час навчання, можуть відчувати стрес, тривожність або навіть депресію через неможливість відповідати стандартним вимогам. Це стає благодатним підґрунтям до психологічних розладів, низької самооцінки та навіть конфліктів із вчителями або однокласниками. Індивідуальні стилі навчання (візуальний, аудіальний, кінестетичний тощо) не враховуються при стандартних підходах, що призводить до ситуацій, коли частина учнів не може ефективно засвоювати матеріал, викладений лише одним методом або на одному рівні, орієнтованому на середнього учня. Коли вчителі не враховують індивідуальні особливості учнів (наприклад, інтровертності чи підвищеної тривожності), це може створювати напругу в класі. Діти почуваються незрозумілими та незадоволеними. А обдаровані школярі, які не отримують достатньо уваги та завдань, що відповідають їхнім здібностям, стають змученими та втрачають інтерес до навчання. Лише актуалізація та реальне поширення нової філософської стратегії освіти під назвою «універсальний дизайн» здатне зрушити зазначену проблему з місця.

П'ятою проблемою можемо вважати *духовне відчуження*. Освітня система часто залишає поза увагою духовні потреби учнів, такі як розвиток моральних цінностей, емпатії та співпереживання. Внаслідок цього багато дітей і підлітків відчувають емоційне виснаження, стрес і втрату сенсу в навчанні. Відсутність уваги до духовних аспектів виховання сприяє появі відчуження, депресії та тривожності, що впливає на внутрішній стан молодих людей. Духовне відчуження характеризується зниженням інтересу до навчання. Учні, які не відчувають сенсу в навчанні, втрачають мотивацію до саморозвитку. Освіта перетворюється для них на рутину, позбавлену глибокого змісту. Без духовних орієнтирів учні можуть почуватися ізольованими, що призводить до зниження емпатії, байдужості до оточуючих та соціальних проблем. За таких умов вони стають пасивними споживачами інформації замість активних творців свого майбуття. Відсутність духовної основи впливає на зниження самооцінки, прояви депресивних та апатичних станів. Учні втрачають почуття власної цінності. Духовне відчуження супроводжується деградацією моральних норм. Школярі зростають без чітких уявлень про добро, справедливість, взаємоповагу. Стосунки дичавіють, характеризуються байдужістю, зневагою, приниженням інших. Це сприяє формуванню суспільства, орієнтованого на індивідуальний успіх чи псевдоуспіх за будь-яку ціну, за рахунок інтересів інших осіб. Саме на підставі духовного відчуження набуло поширення таке явище як булінг, що залишається серйозною проблемою в освітніх установах, але ще складнішою ситуація стає через розвиток інтернету та соціальних мереж. Кібербулінг поширюється швидше та має потужні глибокі наслідки для психічного здоров'я дітей. Освітні установи часто не готові до ефективної протидії таким явищам, що призводить до моральних втрат і травм у дітей.

Певною проблемою є також *розрізненість існуючих духовних орієнтирів*. В умовах глобалізації та культурної різноманітності, коли учні можуть належати до різних етнічних, релігійних, соціальних груп, важко дійти до єдиного розуміння духовних сенсів. Це може призводити до внутрішнього конфлікту, коли одні цінності суперечать іншим або коли недостатньо уваги приділяється спільним етичним принципам. Ця проблема набуває особливої актуальності в умовах постійних соціокультурних змін, коли школярі та студенти стикаються з численними і, нерідко, суперечливими ціннісними системами. Сьогодні інформаційний простір перенасичений різноманітними світоглядними установками, що поширюються через медіа, соціальні мережі та інші джерела. Це створює ситуацію, коли учні отримують багато різних і часто суперечливих сигналів щодо того, що є правильним, важливим і моральним. У результаті формується духовна невизначеність, що ускладнює процес розвитку гармонійної, цілісної особистості, може призводити до розгубленості та внутрішніх конфліктів. Відсутність духовного фундаменту робить молодих людей більш вразливими до впливу деструктивних ідей та ідеологій. Коли цінності, які нав'язуються ззовні, не мають духовної основи, вони стають тимчасовими та легко змінюються під впливом моди чи тиску оточення, що ускладнює формування єдиного ціннісного фундаменту в освітньому процесі. Першою спробою розбудови такої ціннісної основи стала поява програмного документу «Нова українська школа у поступі до цінностей» [5], розробленого за ініціативи Інституту проблем виховання НАПН України. Але зазначена розробка не отримала бажаного розповсюдження в освітньому просторі. Тому пошук інтегральної духовно-ціннісної світоглядної основи залишається найактуальнішим завданням сучасної освіти.

Наступну проблему можна охарактеризувати як *відсутність моральної та духовної підготовки у педагогів*. Учителі часто не мають достатніх знань і навичок для інтеграції духовно-морального виховання у навчальний процес. Відсутність духовних лідерів серед учителів ускладнює передачу важливих цінностей і життєвих орієнтирів учням та зменшує їх здатність передавати учням відповідні моральні імперативи. Якщо вчитель сам не має чіткого розуміння духовних сенсів, то він не може ефективно передавати їх учням. Зазвичай це призводить до формального або недостатньо глибокого підходу до бачення духовно-морального виміру освіти. Учителі та вихователі часто перестають бути духовними зразками для учнів, стаючи лише джерелом академічних знань. У результаті діти позбавлені позитивних духовних прикладів, через що їм забезпечується моральна дезорієнтація. Молодь потребує не лише академічних знань, але й духовних провідників, які можуть показати, як жити гармонійно та усвідомлено. У сучасній освіті бракує духовних лідерів, які могли б надихати учнів на розвиток внутрішнього світу. Вчителі в освітньому середовищі часто орієнтуються лише на досягнення зовнішніх результатів, ігноруючи духовні потреби учнів. Нерідко від учителя можна почути: «Це не моя справа!», «Розбирайтесь самі!», «Мене це не стосується». Учні також часто потрапляють під тиск через несправедливі оцінки або суб'єктивні судження вчителів, що може мати довгостроковий негативний вплив на їхнє ставлення до освіти та формування особистості. Педагоги повинні не лише передавати знання, але й допомагати молоді в пошуку духовних надбань, бути прикладами небайдужості та залученості до всіх освітніх подій. Розробка системи підвищення кваліфікації для вчителів, спрямованої на духовно-моральний розвиток педагогів, стане важливим кроком до вирішення цієї проблеми. Це включатиме як професійні тренінги, так і особистісний розвиток вчителів через практики саморефлексії.

Огляд проблемного поля духовно-морального виміру освіти був би неповним, якби ми не торкнулись *викликів, пов'язаних з інформаційними технологіями*. Використання цифрових технологій та дистанційного навчання сприяє зменшенню особистого контакту між учителем

і учнем, що ускладнює передачу духовних цінностей. Технології, даючи великі освітні та комунікаційні можливості, водночас сприяють поверховому сприйняттю світу, відволікають від самопізнання та внутрішнього розвитку. Хоча технології значно спростили доступ до знань, вони також створюють низку моральних викликів. Наприклад, онлайн-навчання часто призводить до втрати співбуття педагога з учнями у часо-просторі. Проблема плагіату та списування під час дистанційних занять стала дуже поширеною, що підриває етичні принципи академічної доброчесності. В умовах, коли значну частину часу учні проводять у цифровому середовищі, вони зазнають значного впливу маніпулятивної інформації з різних джерел, що сприяє формуванню хибних уявлень, зокрема у світоглядних, духовно-ціннісних та етичних питаннях. Це призводить до формування цинізму, бездуховності та відчуження від справжніх життєвих цінностей. Ведення бізнесу через емоційні маніпуляції, рекламні технології, спрощене сприйняття проблем глобального масштабу – все це залишає мало простору для міркувань про глибокі духовні сенси. Інформаційний простір постійно нав'язує образи «успішного життя», пов'язані з матеріальним добробутом, фізичною красою та популярністю. Це підсилюється інфлюенсерами та рекламою. Діти починають оцінювати себе та інших через призму цих штучних ідеалів, що викликає почуття меншовартості, невдоволення своїм життям та психологічний дискомфорт. Постійне споживання інформаційного контенту (соціальні мережі, новини, розважальні ресурси) не залишає часу та енергії для саморефлексії та осмислення власного життя. Дитина стає залежною від зовнішніх стимулів і втрачає здатність до глибоких роздумів та духовного зростання. Це призводить до внутрішньої порожнечі та втрати сенсу життя. Надмірне споживання інформації, особливо негативного характеру (катастрофи, конфлікти, політичні скандали тощо) викликає емоційне перенавантаження. Соціальні мережі підмінюють реальне спілкування віртуальними контактами, що часто є поверхневими та нещирими. Діти втрачають навички емоційного зв'язку, здатність до глибоких, щирих стосунків, відчуття близькості та довіри. Сучасні медіа використовують методи маніпуляції свідомістю (фейкові новини, пропаганда, алгоритми, що підбирають контент на основі вподобань). Люди стають легко маніпульованими, втрачають здатність критично аналізувати інформацію та приймати самостійні рішення. Це обмежує їх духовну свободу та автономію.

Розвиток медіаграмотності в школах стає необхідним не тільки для формування інформаційної компетентності, але й для того, щоб учні могли критично ставитися до інформації та формувати моральні уявлення в умовах інформаційного перенасичення разом з чуйним педагогічним супроводом. Це дозволить їм зрозуміти важливість духовних і моральних імперативів у власному житті.

Висновки. Духовні проблеми сучасної освіти є глибоким питанням, яке торкається фундаментальних цінностей, сенсу навчання та виховання особистості. У світі, що швидко змінюється, сучасна освіта часто стикається з духовними викликами, які можуть впливати на формування особистості, її внутрішній світ і життєві орієнтири. Духовно-моральні проблеми сучасної освіти є надзвичайно важливим питанням, оскільки освітня система формує майбутні покоління, впливає на їхні цінності, поведінку та суспільні орієнтири. Визначення загального бачення духовних завдань в сучасній освіті є багатогранною проблемою, що потребує комплексного підходу. Тільки через розробку спільного стратегічного бачення духовного компоненту освіти, інтеграцію моральних цінностей у навчальні програми, підготовку педагогів та активну співпрацю між усіма учасниками освітнього процесу можна досягти успіху у вирішенні зазначених проблем. Важливо, щоб освіта стала не тільки засобом отримання знань, а й інструментом розвитку особистості, здатної глибоко розуміти духовні сенси життя та приймати відповідальні рішення в умовах викликів сучасного світу. Тільки тоді

можна створити умови, за яких майбутні покоління будуть не лише освіченими, але морально свідомими та духовно-піднесеними членами суспільства.

Список використаних джерел

1. Бех І. Д. Особистість на шляху до духовних цінностей: монографія. Київ–Чернівці: Букрек, 2018. 320 с.
2. Вибрані педагогічні твори: Українське національне виховання. Мирослав Стельмахович / за ред. Любомири Калуської. Коломия: Вік. У 2 т. Т. 1. 2011. 517 с.
3. Державний стандарт базової середньої освіти. Постанова КМУ № 898 від 30.09.2020 року. URL: https://osvita.ua/legislation/Ser_osv/76886/ (дата звернення: 10.11.2024).
4. Концепція Нової української школи. URL: <https://mon.gov.ua/static-objects/mon/sites/1/zagalna%20serednya/nova-ukrainska-shkola-compressed.pdf> (дата звернення: 10.11.2024).
5. Програма «Нова українська школа» у поступі до цінностей». Київ: Інститут проблем виховання. 2018. 40 с. URL: https://osvitakoms.at.ua/Dokumentu/2019-2020/programa_u_postupi_do_cinnostej.pdf (дата звернення: 10.11.2024).
6. Решетников Ю. Є. Викладання предметів духовно-морального спрямування у державній школі: український та закордонний досвід. *Демократичне врядування*. 2012. Вип. 9. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/DeVr_2012_9_6 (дата звернення: 08.11.2024).
7. Сіданіч І. Л. Духовні вектори розвитку професійної мобільності керівника закладу загальної середньої освіти. *Позиціонування закладів освіти на ринку освітніх послуг в умовах воєнного стану*: Матеріали IV Всеукраїнського науково-методологічного семінару 24 листопада 2022 р. Київ–Бориспіль: ДЗВО «Університет менеджменту освіти». 2022. С. 107–111. URL: <http://umo.edu.ua/materiali-konferencij-nimp> (дата звернення: 09.11.2024).
8. Сухомлинська О. В. Духовно-моральне виховання дітей та молоді в координатах педагогічної науки і практики. *Шлях освіти*. 2006. С. 2–7.
9. Сущенко Т. І. Психологічні особливості реалізації особистісно орієнтованого педагогічного процесу. *Педагогіка формування творчої особистості у вищій і загальноосвітній школах*. 2017. Вип. 53. С. 316–324.

References

1. Bekh I. D. (2018). *Osobystist na shliakhu do dukhovnykh tsinnostei* [Personality on the way to spiritual values]: monohrafiia. Kyiv-Chernivtsi: Bukrek. [in Ukrainian].
2. *Vybrani pedahohichni tvory: Ukrainske natsionalne vykhovannia. Myroslav Stelmakhovych* [Ukrainian national up-brining. Myroslav Stelmakhovych] / za red. Liubomyry Kaluskoï (2011). Kolomyia: Vik. U 2 t. T. 1 [in Ukrainian].
3. Derzhavnyi standart bazovoi serednoi osvity [State Standard of basic Secondary education]. Postanova KМУ № 898 vid 30.09.2020 roku. URL: https://osvita.ua/legislation/Ser_osv/76886/ (accessed: 10.11.2024) [in Ukrainian].
4. Kontseptsiiia Novoi ukrainskoi shkoly [The Concept of the New Ukrainian School]. (2017). Kyiv. URL: <https://mon.gov.ua/static-objects/mon/sites/1/zagalna%20serednya/nova-ukrainska-shkola-compressed.pdf> (accessed: 10.11.2024) [in Ukrainian].
5. Prohrama «Nova ukrainska shkola u postupi do tsinnostei» [Program «New Ukrainian School on the way to values»]. (2018). Kyiv: Instytut problem vykhovannia. URL: https://osvitakoms.at.ua/Dokumentu/2019-2020/programa_u_postupi_do_cinnostej.pdf (accessed: 10.11.2024) [in Ukrainian].
6. Reshetnikov Y. Y. (2012). *Vykladannia predmetiv dukhovno-moralnoho spriamuvannia u derzhavniï shkoli: ukrainskyi ta zakordonnyi dosvid* [Teaching spiritual and moral subjects in state schools: Ukrainian and international experience]. *Demokratychnе vriaduvannia – Democratic governance*, 9. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/DeVr_2012_9_6 (accessed: 08.11.2024) [in Ukrainian].
7. Sidanich I. L. (2022). *Dukhovni vektory rozvytku profesiinoi mobilnosti kerivnyka zakladu zahalnoi serednoi osvity* [Spiritual vectors of development of the professional mobility of the head of the secondary school]. *Pozytsionuvannia zakladiv osvity na rynku osvitnikh posluh v umovakh voiennoho stanu: Materialy IV Vseukrainskoho nauk.-metodoloh. seminaru 24 lystopada 2022 r.*

Kyiv–Boryspil: DZVO «Universytet menedzhmentu osvity». URL: <http://umo.edu.ua/materiali-konferencij-nimp> (accessed: 09.11.2024) [in Ukrainian].

8. Sukhomlynska O. V. (2006). Dukhovno-moralne vykhovannia ditei ta molodi v koordynatakh pedahohichnoi nauky i praktyky [Spiritual and moral up-brining of children and youth in the coordinates of pedagogical science and practice]. Shliakh osvity – The way of education, 2–7 [in Ukrainian].

9. Sushchenko T. I. (2017). Psykholohichni osoblyvosti realizatsii osobystisno oriientovanoho pedahohichnoho protsesu [Psychological features of the implementation of a personally oriented pedagogical process]. Pedahohika formuvannia tvorchoi osobystosti u vyschii i zahalnoosvitnii shkolakh – Pedagogy of creative personality formation in higher and secondary schools, 53, 316–324 [in Ukrainian].